

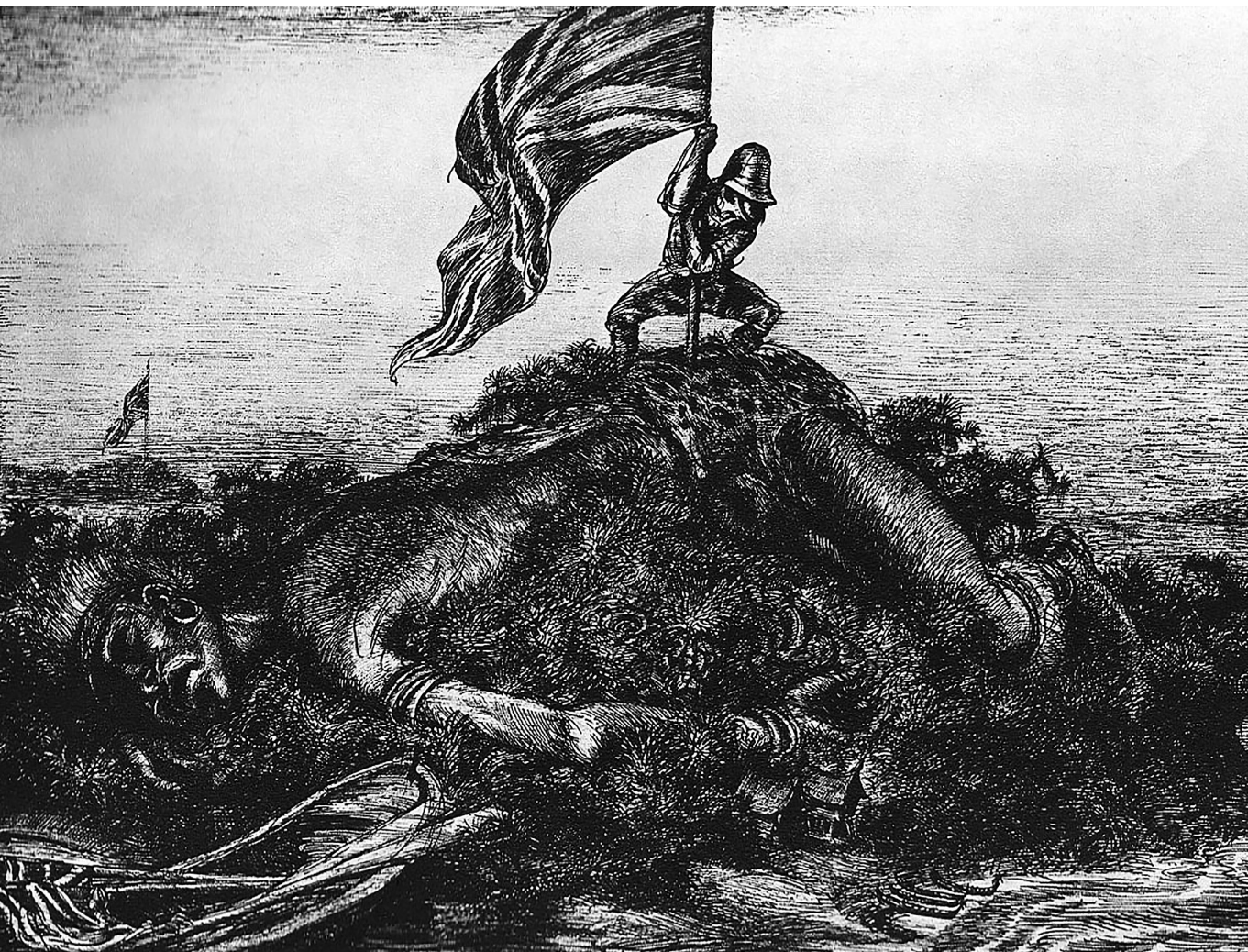
AZ ANGOLSZÁSZ KULTÚRKRITIKA ELLEN

C Z O P F Á R O N

„Talán fennáll a veszély, hogy idővel visszájára fordítják a régi értékek mindent megrendítő bukását, és a romok között kényelmesen berendezkedő emberiség derűsen elfeledi az ember válságát” – írta Rudolf Pannwitz 1917-ben.¹ Jó adalék ez a megjegyzés a jelenkori zűrzavar, szellemi rezignáció és kritikátlanság okszővedékéhez. Arról az oldalról származik, amelyen *Az európai kultúra válsága* című könyvében Pannwitz először használta a „posztmodern” kifejezést.² Itt meggyőződhetünk róla, hogy a német kultúrkritika szemszögéből nézve – ezek szerint tehát *eredetileg* – mást jelent ez a fogalom, mint amire ma használják. Mit is jelölhet az I. világháború idején, 1917-ben? Mindenekelőtt, hogy folyamatban van „minden érték átértékelése” (Friedrich Nietzsche). A klasszikus metafizika tengelyéből kifordult világ új középpontot keres magának, de immanens erejéből a megígért nagy felfedezések helyett már csak részeg tántorgásra futja. Pannwitz szerint ebből az esetlen, formakereső nihilizmusból szökik elő a korszak meghatározó típusa, a „nacionalista öntudatú, katonás neveltetésű, vallásilag felizgatott posztmodern ember”, aki minden dobpergető propaganda és minden nagy ígéret ellenére „puhatestűnek” bizonyul. Kínos! Ami azt illeti, ennél csak az lenne kínosabb, ha a humanizmus, a modernség, a Nyugat – s egyáltalán: az ember – válságát valamilyen tisztességtelen konzolidáció, visszarendeződés és eltompulás követné. A szellemi válságmenedzsment funkcionáriusainak kezén veszne el Európa öröksége, és a kultúrkritika is önnön ellentétébe fordulna. Hát nem pont ez történt? A posztmodern a nihilizmus meghaladása helyett a modernitás saját, *utólagos* konzolidációját választotta, s így vált igazán *poszt-modernné*: a modernitás „utószezonjává” (Jean Baudrillard). Nem bírta sokáig kapaszkodók nélkül. Eldobta magától lehetséges magasabb hivatását, mert amint megérezte az üresség jeges érintését, megremegett, és mintegy pánikszerűen a nihilizmus és a dekadencia megannyi formája közül is épp azt a gyáva megoldást választotta, amit már mindannyian jól ismerünk: az idézőjeleken kérődző „„„polgáriasságot”””, ami méltán dühíti a nyugati kultúrközösség mai örököseit. Persze a „saját korunktól szenvedni még nem tehetség” (Botho Strauß), így hát ezzel a diagnózissal sem megyünk sokra. Ennek az írásnak nem az a célja, hogy ezredszerre is leírja a nyilvánvalót, és megsirassa a posztmodern elszalasztott lehetőségeit. Ehelyett el kell szakítania egy amúgy is túlfeszített húrt, és a *kritika kritikáját* kell adnia, mert – ha ez egyáltalán lehetséges – a posztmodern mai bírálói gyakran még a posztmodern gondolkodóknál is ütődöttebb gyermekei a modernitásnak.

1 Rudolf PANNWITZ: *Die Krisis der europaischen Kultur*. Verlag Hans Carl, Nürnberg, 1917. 64.

2 Vö.: ROKAY Zoltán: *Filozófiatörténet III. Legújabb kor*. Szent István Társulat, Bp. 2018. 212.

Gyarmatosítás – A beszüllötteket leigázó Brit Világbirodalom, A. Paul Weber rajza (A. Paul Weber: *Britische Bilder. Niebelungen*, Berlin, 1941)

ÉJFÉLI LÁTOMÁS

Mióta a posztmodernnt tekintjük kulturális bajaink legfőbb forrásának, előtött minket a bizonyosság tudata. Kisimultak a múlt század sorscsapásaitól megviselt arcvonásaink, és egészen megnyugodtunk kellemes ítéletünkben. „Mi jók vagyunk, a posztmodern gondolkodók pedig rosszak – mondtuk –, micsoda isteni szerencse, hogy nem fordítva áll a dolog.” Jól ismerjük az *instant* megigazulásnak ezt a lélektani mozzanatát. Minden ember természetes igénye, hogy jó barátai és gonosz ellenségei legyenek,³ így el kell ismerni, hogy az angolszász kultúrkritika is biztosít tehát bizonyos lélektani előnyöket.

Egészen megnyugtatót például minket, s úgy éreztük, hogy segítségével megtaláltuk végső és biztos helyünket a világban. Egyenletes, álmosító eső dobolt a háztetőn, és többé nem gondoltunk már arra, hogy odakünn, a tompán felmorajló éjszakában hermeneuták dühödt árnyaserege várakozik, hogy Derrida egyetlen intésére az életünkre törjön. Nem engedték, hogy a félelem úrrá legyen rajtunk, még akkor sem, mikor Michel Foucault csillogó feje búbjá villámlott át a hálószobánkban. A szentek álmát nem lehet ilyen könnyen megzavarni. „Mi már megértettük a kultúrát” – mondtuk bárgyú és álmatag sóhajtással, aztán leoltottuk a villanyt, és nyugovóra tértünk, kényelmesen befészkeltek magunkat megigazultságunk paplanja alá, és mély álomba merültünk. Az ostobaság mély álmába.

3 Carl SCHMITT: *Ex Captivitate Salus. Egy német fogoly vallomásai 1945/47-ből*. ford. TECHET Péter, Attraktor, Máriabesnyő–Gödöllő, 2010. 8.

A posztmodern gyengesége a mi gyengeségünk is. Felületes kritikája csak az önkritika hiányára vall. Ezt beismerni nem túl szívderítő, de a leszokás első lépése is az, hogy kimondjuk: „függők vagyunk”. Függsünk a modernitás történetfilozófiai alapsémájától, függünk a progresszív gondolkodás különféle apologetikus és kritikai megközelítéseitől. Így a posztmodernnel szemben megfogalmazódó mai *angolszász kultúrkritika* olyan sötét és kilátástalan hermeneutikai debilitás, amely teljességgel páratlan és előzmény nélküli a jobboldali gondolkodás mintegy háromszáz éves történelmében. Minél kritikusabbak vagyunk a posztmodernnel szemben, annál kritikátlanabbak vagyunk a modernitással szemben. Ez márpedig tévút. Nincs mit szépíteni rajta: a „posztmodern veszélyre” hivatkozva – bármit is jelentsen ez – felhagytunk a gondolkodással, és egészen kiteljesedtünk abban az önfelelt kritikátlanságban, amit legfeljebb keserű iróniával nevezhetünk kultúrkritikának.

És mégis annak kell neveznünk, mert szemmel láthatóan erről van szó: a posztmodernnel szemben megfogalmazott új angolszász kultúrkritika a száz évvel ezelőtti kontinentális válságtudat paródiájaként lépett a történelem színpadára. Kritikája nem a krízis eredetére és princípiumára mutat rá, hanem tárgyával helyet cserélve maga válik a válság intő példájává. A posztmodernnel szemben zajló üres polémia meghatározott filozófiai tézisek és irányzatok bírálata helyett egyszerűen „kérdéstilalmat” (Eric Voegelin) vezet be, morális pánikot kelt a történetfilozófiai és hermeneutikai szkepszissel szemben, cserébe viszont nincsenek pozitív állításai: csak azt tudjuk meg, hogy kiket kell rendes állampolgárok módjára szívből utálnunk, igazságigényről, szellemi útmutatásról és lényegbevágó bírálatról úgy tűnik, szó sem lehet. Sőt! Minden készen áll, hogy a *woke* eltörléskultúrát egy jobboldali eltörléskultúra egészítse ki, s így egyszerre két irányból vegyék tűz alá az európai kultúra amúgy is már rég füstölgő romjait.

ELŐSZÖR TRAGÉDIA, MÁSODSZOR BOHÓZAT

A kultúrkritika eredeti kontinentális formái jórészt szembeszálltak a célirányos történeti fejlődés modern, nyugati modelljével, tehát azzal a világnézettel, amely az angol tőkés fejlődésben és a francia forradalomban mutatkozott be, hogy később a bonapartizmusra következő 19. század végi liberális konszolidációban nyerjen végső formát. Szerencsésebb korok a történetfilozófiai ellenzéket nevezhették kultúrkritikának. Nekünk szárazabb kenyér jutott.

A kultúrkritikában mindig kifejeződött valamilyen dacos arisztokratizmus, egy „csak azért is” *Sonderbewußtsein*. Így nem is véletlen, hogy fő szószólói Európában éppen azok a németek voltak, akiket világraszóló kulturális vívmányaik ellenére is barbároknak tekintett a fejlett Nyugat. A német hegemoniakísérlet (1871–1945) geopolitikai és szellemi célkitűzései egybevágtak: mindkét téren meg akarták törni a nyugati, elsősorban az angolszász tengeri hatalmak dominanciáját. Az eredmény közismert. Amikor az 1871-ben egyesült Németországot 1945-ben ismét felosztották, a német kísérlet elbukott, a globális hegemonia pedig időközben a brit gyarmatbirodalomtól átcsúszott az amerikaiak kezébe. A kultúrkritika olyan képviselőit, mint Nietzsche vagy Heidegger „történeti okokból” a náciizmussal asszociálták, így hosszú időre a kulturális baloldal monopóliázhatta a nyugati fejlődés kritikáját.

Az angolszászok új irányt adtak a kultúrkritika legvulgárisabb felfogott üzenetének – miszerint „minden problémánk gyökere a nyugati, progresszív civilizáció és a vele együtt járó dekadencia”. Ezt az állítást gyakorlatilag megfordították, mondván: „minden problémánk gyökere, hogy túl kritikusok voltunk, hogy elszakadtunk a nyugati progresszív modelltől, és átadtuk magunkat a posztmodern dekadenciának.” Így jött létre az, amit polemikus éllel angolszász kultúrkritikának nevezhetünk. Ez a „kritika” immár *nem a nyugati civilizáció sorskérdéseiről és a progresszió árnyoldaláról beszél, hanem a nyugati progresszív modell posztmodern kritikáit kiáltja ki a válság okának*. Mekkora tévedés!

a posztmodernnel
szemben üres
polémia zajlik

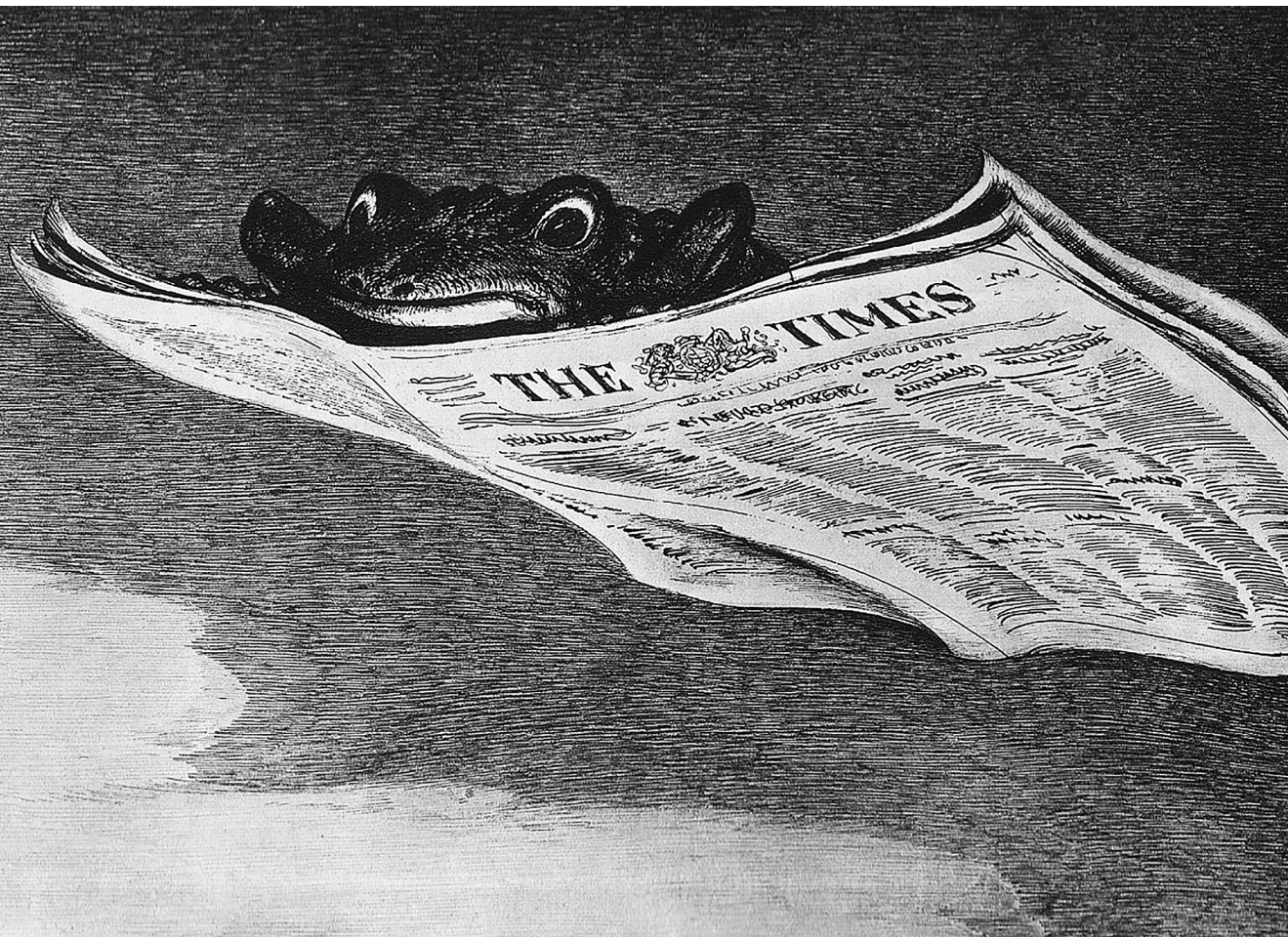
AZ ANGOLSZÁSZ KULTÚRKRIKA TÉRNYERÉSE

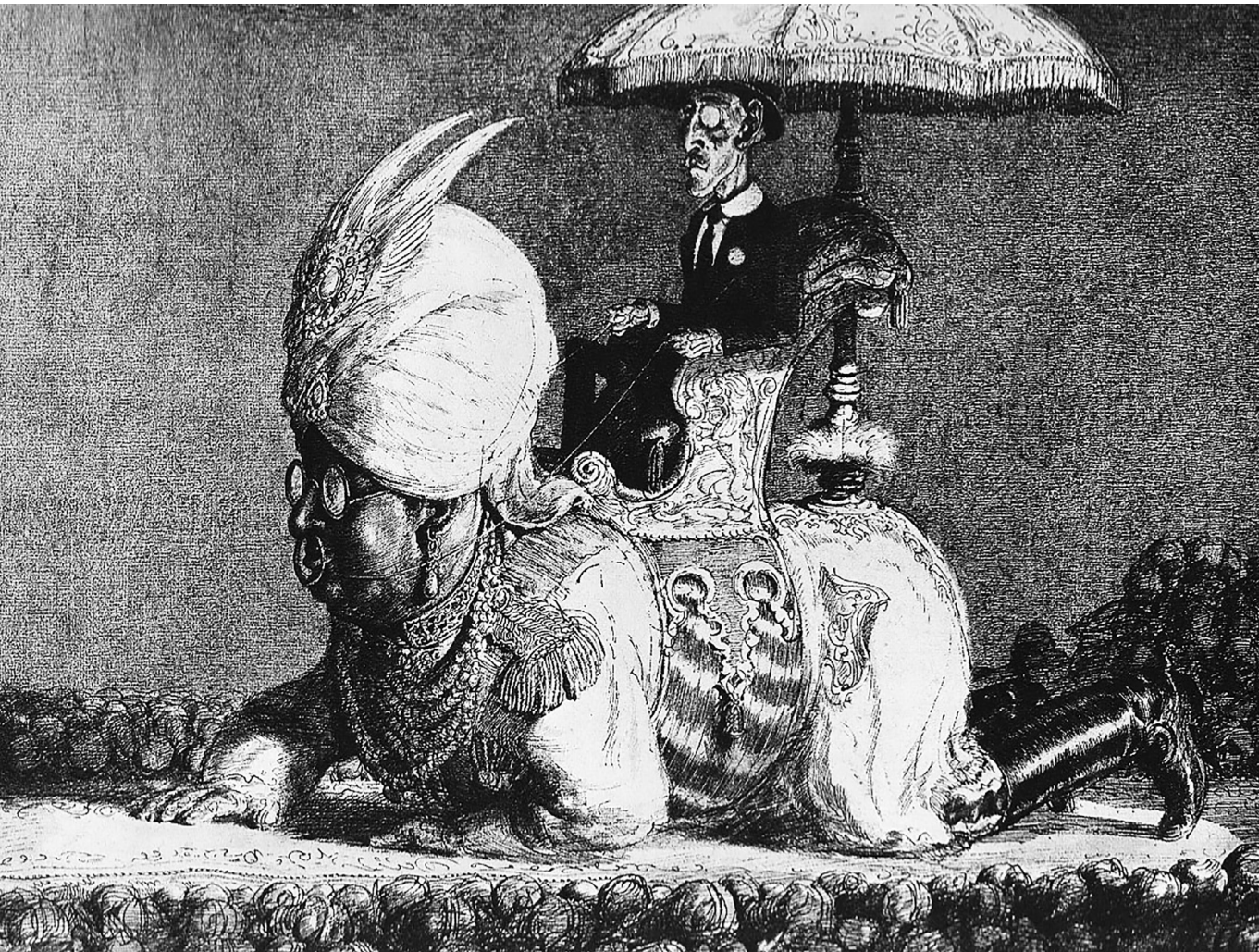
Az angolszász kultúrkritika a hidegháborús propagandagépezetre vezethető vissza, amely a kapitalizmus bérminemű kritikáját automatikusan „kommunizmusnak” bélyegezte, illetve a neoprotestáns eszkatológiát és a kivételesség érzését állította szembe a világforradalom kommunista víziójával. Ez a propaganda a nyugati blokkon belül egy rejtett ellenség, a „kulturális marxizmus” (*cultural marxism*) rémképét festette a falra, ez az ellenségkép pedig még a keleti blokk felbomlása után, az 1990-es évek elején is megmaradt, amikor az Egyesült Államok eurázsiai hídfőállása jelentősen kibővült. A kulturális paranoia ezzel új dimenziókba lépett.

Az angolszász neokonzervatívok az ezredforduló körül több intellektuális stratégiát is kidolgoztak az amerikai hegemonia igazolására: 1) bejelentették a „történelem végét” (Francis Fukuyama), amikor a globális kapitalizmusnak és a nyugati típusú liberális demokráciának már nincs és nem is lehet többé alternatívája; 2) a kommunista veszély helyett egyszeriben „a civilizációk össze-csapásáról” (Samuel P. Huntington) kezdtek beszélni, és ennek megfelelően az iszlám világra kezdték alkalmazni a neoprotestáns irányzatok politikai eszkatológiáját – lázas sietséggel tehát újabb „keleti” ellenségfogalmat dolgoztak ki, miközben hosszú távon Európát is destabilizálva célzottan rombolták a Közel-Kelet állami struktúráit; 3) a „kulturmarxizmus” és a posztmodern formájában fedezték fel az új belső ellenséget, amely belülről gyengíti az Európára is kiterjesztett amerikai hegemoniát. Meg kell értenünk, hogy a '90-es években egy birodalom kereste új univerzalista jelszavait, mítoszát és civilizációs narratíváit, ezt pedig elsősorban a neokonzervatív szerzőktől kapta meg, akik az ideológiai munka keretében megalkották az angolszász kultúrkritikát, s minden probléma forrásaként a „kulturmarxizmust” és a posztmodernt jelölték meg.

Lügenpresse –

A brit média természete a *The Timesszal* szimbolizálva, A. Paul Weber rajza (A. Paul Weber: *Britische Bilder. Niebelungen*, Berlin, 1941)

Magas lóról – Az indiai brit gyarmati uralom működés módja, A. Paul Weber rajza (A. Paul Weber: *Britische Bilder. Niebelungen*, Berlin, 1941)

Az angolszász kultúrkritika éppúgy az Egyesült Államok relatív hanyatlását jelzi, ahogy az egykori német kultúrkritika legjellemzőbb alkotásai is azt jelezték, hogy Németország meg-megújuló hegemóniakísérlete csődöt mondott. Ki a felelős? A „Nyugat”? Vagy a „Kelet”? A törődés? A zsidók? A kommunisták? Netán a Frankfurter Iskola? Antonio Gramsci? Az iszlamisták? A Napnál is világosabb, hogy ilyen kérdéseket csak a szellemi hanyatlás és az elbizonytalanodás időszakában fogalmazzuk meg, amikor megrendül egy civilizáció hite a saját eszményeiben. Ilyenkor jellemzően nem az eszmények megtisztításával foglalkoznak, hanem bűnbakot keresnek. A posztmodernnel szembeni vádak tehát egy természetes lélektani szükségletet elégítenek ki – magyarázattal szolgálnak a problémákra, és megjelölik az ellenséget. De ezenfelül az angolszász kultúrkritikának van egy másik fontos szerepe is: az általa táplált homályos veszélyérzet, melynek számos más változata és indoka létezik még, minduntalan a globális neoliberális világregend egyik legfontosabb kötőerejeként szolgálva.⁴

A GYŐZTESEK PESSZIMIZMUSA

A posztmodern alatt dekadenciát értenek, de általában nem mondják el, pontosan mi hanyatlik, és mi bomlik föl. Talán a progresszív történelemszemlélet? A humanisták normatív tudáseszménye és emberképe? A totalitárius ideológiák univerzalizmusa? Ezek felbomlását jelentené a posztmodern? Amerikai

⁴ Michel FOUCAULT: *Die Geburt der Biopolitik. Vorlesungen am Collège de France 1978–1979*. ford. Jürgen SCHRÖDER, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2022. 101–104.

barátaink ilyesmiken nem hajlandók gondolkozni: ez nincs benne a fizetésükben. Ehelyett témát váltanak: beszéljünk inkább a kulturális marxisták térhódításáról, a „posztmodernizmus” veszélyeiről, a Frankfurti Iskola összeesküvéséről a „nyugati értékek” ellen, és arról, hogy Gramscinak hogyan sikerült a nyugati blokk számára újracsomagolnia Marxot. Ez a mellébeszélés végül ezer kanyarral és száz kerülőúton mindig a modernitás szégyenlős apológiájába torkollik. Úgy tünteti fel a posztmodernt, mintha az egy teljességgel problémátlan és idillikus civilizáció ádáz vádlója lenne, amely aláássa a progresszív szabad világ *ethos*át...

Az angolszász liberális konzervatívok mindent diszkreditálni próbálnak, ami posztmodern vagy posztkoloniális. Erre jó okuk van, hiszen a felvilágosodás és az ipari forradalom kezdete óta egyre növekszik a modernitás veszteségeinek száma, ők viszont kulturális depressziójuk ellenére továbbra is a modernitás győztesei közé tartoznak. Habermast leszámítva Európában már mindenki tudja, hogy *nem a modernitás válsága a problémánk, hanem maga a modernitás.*⁵ Ebben a felismerésben a kontinentális kultúrkritika bűvópatakja tör ismét felszínre. Az egész újkor legfolytonosabb uralmi kultúrájával rendelkező angolszász elitek ezzel szemben a globalizáció összes hullámában és mindkét globális térrendháborúban csak tovább erősítették hegemoniájukat, és ma már egyértelműen a modern kor – talán végső (vagy utolsó?) – győzteseiként tűnnek fel.⁶ Az idő „előrehaladtával” egyre csak nő azok aránya, akik magukat a modernitás és a progresszió veszteségeinek tartják,⁷ a nyugati civilizációval és annak *normatív imperializmus*ával szemben is egyre többen emelnek szót. Erre ad választ az angolszász kultúrkritika. A ’68-asok és az iszlamisták, az antiglobalista radikálisok és a Nyugat védelmére kelő tradicionalisták gyakran ugyanabban a tónusban beszélnek, ez pedig nagyon nem tetszik a modernitás győzteseknek. Az angolszász kultúrkritikában a győztesek pesszimizmusa nyilvánul meg. Ez végső soron nem más, mint az embert termékké, a társadalmat pedig piaccá változtató liberális-kapitalista rend „konzervatív” köntösbe bújtatott apológiája, amely üvegyöngyökért cserébe eladná Európa egész örökségét a „neokonzervatívoknak”. A 19. század végi polgári konszolidációhoz hasonlóan – amely ellen olyanok emeltek szót, mint Donoso Cortés, Charles Maurras és Nyikoláj Bergyájev – most is egy bürokratikus, unalmas, szekuláris és lelketlen *status quo* védelmére akarják feleltetni a konzervatívokat. A posztmodern felületes és hamis ellenségképével terelik őket az angolszász kultúrkritika táborába, csak azért, hogy rá ne kérdezzen senki a modernitás problémáira. A folytonosság és a hagyomány számukra a „liberális hegemonia” (Molnár Tamás) folytonosságát jelenti.

Minden kérdésre ugyanaz a válasz: a posztmodern vulgáris kritikája, a hidegháború folytatása, a demokráciaexport és a gyarmatosítás fanatikus igénye, a minden érvet ütő *there is no alternative*, valamint a burkolt rasszizmus és liberális konzervativizmus émeltyítő keveréke. Régi recept ez. A 19. században Nagy-Britannia, ma pedig az Egyesült Államok képviseli a liberális konszolidáció programját. Így hallgatjuk minden nap azt a szadokapitalista hörgést, amihez jól nevelt bennszülöttek módjára egyre csak „realizmusnak” nevezünk. Vajon még meddig?

A kulturális jobboldal hisztérikusan viszonyul a posztmodernhez, ami azt jelenti, hogy egyáltalán nem hajlandó elgondolni, megérteni és így érdemben kritizálni sem mindazt, amit *a priori* posztmodernnek ítél. Ez a hozzáállás az elméletelenség fokozódásához, hovatovább kulturális nihilizmushoz vezetett. Hiszen amit nem értünk, azt nem tudjuk értelmesen bírálni sem. Így lehet, hogy ma meztelen kommunistákról fantáziáló FBI-ügynökök, angol rókavadászok

**nem a modernitás válsága
a problémánk, hanem
a modernitás maga**))

5 Jürgen HABERMAS: *Egy befejezetlen projektum – a modern kor.* ford. NYIZSNYÁNSZKY Ferenc = Jürgen HABERMAS – Jean-François LYOTARD – Richard RORTY: *A posztmodern állapot.* Századvég, Bp. 1993. 151–178.

6 Rolf Peter STIEFERLE: *Finis Germania.* ford. Joób Kristóf, Osiris–MCC, Bp. 2020. 18–24., Carl SCHMITT: *Beschleuniger wider Willen oder. Problematik der westlichen Hemisphäre = Uő.: Staat, Großraum, Nomos. Arbeiten aus den Jahren 1916–1969.* szer. Günter MASCHKE, Dunker & Humblot, Berlin, 1995. 431–440.

7 Hermann LÜBBE: *Moral, mach’ dich klug. Wider den Triumph der Gesinnung über die Urteilskraft = Hermann Lübbe im Gespräch.* Wilhelm Fink, München, 2010. 22.

és modernizmusukban megátalkodott liberális kapitalisták a példaképeink, nem pedig Arisztotelész. Ez a tény önmagában is nagyobb probléma, mint az egész ún. „posztmodern”.

MI A POSZTMODERN?

A posztmodernnek nincsen olyan lényeges vonása, amely korábban már ne jelent volna meg az ellenfelvilágosodás, a romantika vagy a konzervatív forradalom egyes képviselőinél. Ezeket az irányzatokat és gondolkodásmódokat a modernitással szemben megfogalmazott kritika kapcsolja össze. Nem a posztmodern fogalmazta meg először a történelem lineáris és célirányos fejlődésével szemben az idő(k) heterogenitását, illetve ciklikusságát, vagy a mítoszok és elbeszélések elsőbbségét az egységes történetfilozófiákkal szemben. Nem a posztmodern találta fel a gondolkodás diszkurzív és nyelviség által meghatározott jellegét. Nem a posztmodernben értékelték fel az olyan „irracionális” tényezők, mint a költőiség és a szubjektivitás, amelyek előidézték a „pozitivistá Babel” (Nyikolaj Bergyajev) zúrzavarát, és leomlasztották annak tornyát. Ugyanígy nem a posztmodern fogalmazta meg először a humanisták normatív emberképének kritikáját sem. Mindez az ellenfelvilágosodáshoz, a romantikusokhoz és a Nietzschétől Heideggerig húzódó konzervatív forradalmi vonalhoz köthető, amely köztudottan a posztmodern egyik legfőbb inspirációja volt.⁸ A posztmodern a korábbi modernitáskritikákhoz képest nem sok újat nyújtott. A sokféle premodern és antimodern kritikától, például Vico, De Maistre, Nietzsche vagy Heidegger bírálatától abban tér el lényegesen, hogy világképe végérvényesen „varázstalanodott”, és a metafizikának hátat fordítva, a valóság egységébe vetett hit elvesztése után már egy esztétikai rendigény megfogalmazásához is túl gyenge. Igaz, gyengeségei kivétel nélkül ott bujkáltak már az elődök gondolkodásában is.

Tegyük fel a kérdést: mit adott nekünk a posztmodern, amit ne kaptunk volna már meg a modernségtől? És mit vett el tőlünk a posztmodern, amitől ne fosztott volna meg bennünket a modern civilizáció? A posztmodern „kritikusai” nem tudnak válaszolni ezekre a kérdésekre. Az angolszász kultúrkritika művelői fedezékből gondolkodnak, nem elég bátrak hozzá, hogy kimondják: a szubjektum korlátlan autonómiájával van problémájuk, az objektív rendigény elvét akarják védelmükbe venni, vagy ezzel és ezzel a megközelítéssel nem értenek egyet. Ehelyett annyit mondanak, hogy a posztmodern rossz. Mivel ez *mindent* jelent, ezért semmit sem jelent. Mi a posztmodern? Határozzák meg! Mert amit nem értünk, és amit nem tudunk szemléleti egységbe foglalni, azt nyilvánvalóan nem tudjuk értelmes kritikával sem illetni. A posztmodern a nagy narratívákkal szembeni bizalmatlanságot jelenti? Kifulladtak a nagy mozgósító eszmék és meggyengült a nyelv metanarratív funkciója?⁹ Érdekes! A legtöbb mai konzervatív gyakorlatilag semmi mást nem tesz, mint

ádáz küzdelmet folytat a nagy narratívák ellen, amelyeket jelentőségteljesen „ideológiáknak” nevez.

A posztmodern nyilvánvalóan válságtermék, azt hiszem ezt senki sem vitatja. Kritikusai viszont egyre a köny-

nyebbik utat választják, mert lenyűgözik őket a tünetek, megdöbbeneti őket a diskurzus rendezetlensége, és úgy érzik, hogy a gyökérproblémákkal már nem kell foglalkozniuk. Az angolszász kultúrkritika képviselői így csak a tünetekkel foglalkoznak. A posztmodern kapcsán csak a tünetek érdeklik őket, ám átfogó diagnózist nem állítanak fel. Nem érdeklí őket a betegség és az egészség mibenléte, eszükbe sem jut a fogalmak és kategóriák tisztázása. Ehelyett azon siránkoznak, hogy miért is kellett nekik ebbe a szörnyűséges „posztmodern” korba születniük.

8 Gianni VATTIMO: *The End of Modernity. Nihilism and Hermeneutics in Post-modern Culture*. ford. Jon R. SNYDER, Polity Press, Cambridge, 2002. 1–15.

9 Jean-François LYOTARD: *A posztmodern állapot*. ford. BUJALOS István – OROSZ László = *A posztmodern állapot*. I.m. 7–145. Itt: 8.

a modernitással szemben megfogalmazott kritika

A GYENGESÉG KARNEVÁLJA

Minden panaszkodásnak ugyanaz a jelentése: „nézzétek, milyen gyenge vagyok!” Az angolszász kultúrkritika és a posztmodern külön-külön és együtt is a gyengeség és a kulturális hisztéria fergeteges karneválját viszi színre. A posztmodern sokak ellenszenvét azzal vívta ki, hogy erényt kovácsolt a későmodern gondolkodás gyengeségéből és elpuhulásából (*pensiero debole*).¹⁰ A gyengeség a filozófiában a megkülönböztetés képességének meggyengülését és a „narratív csontritkulást” (Odo Marquard) jelenti. A fogalmak sikamlóssá válnak, és kicsúsznak a szemlélet egységéből. A kategóriák egybemosódnak. Ennek oka viszont nem a külső adottságokban, hanem a gondolkodás benső gyengeségében és diszciplináris elsatnyulásában keresendő.

A posztmodernnel nem az a baj, hogy túlzásokba esik, hanem az, hogy megelégszik a modernitás fellazításával és meggyengítésével. Ez nem túl sok, hanem túl kevés.¹¹ Sajnos a posztmodern nem más, mint egy elszalasztott lehetőség minden érték átértékelésére. Erőtlen kritika, amely képtelen felrázni progresszív liberális szendergéséből a nyugati civilizációt. Ez a gyengeség és alkalmatlanság az, amit nem tudunk elfogadni. De ennél tovább kell lépünk! Ahogy a politikában, úgy a szellemi életben is igaz, hogy sosem az erőtől vagy az erők összeütközésétől kell félnünk, hanem mindig a gyengeségtől, különösen a saját gyengeségünkötől. A posztmodernnel az a legnagyobb baj, hogy gyenge. A posztmodern kritikájával pedig pontosan ugyanez a probléma. A jobboldali gondolkodás legnagyobb bűne, hogy az ipari civilizációval való

Végzet – A brit tengeri uralom apokaliptikus ábrázolása, A. Paul Weber rajza (A. Paul Weber: *Britische Bilder. Niebelungen*, Berlin, 1941)

¹⁰ Gianni VATTIMO: *Dialettica, differenza, pensiero debole = Il pensiero debole*. szerk. Gianni VATTIMO – Pier Aldo ROVATTI, Feltrinelli, Milánó, 1995. 12–28.

¹¹ Czopf ÁRON – HORVÁTH Márk – LOVÁSZ Ádám: *A posztmodern kísértés*. Nonmodern, 2022. november 18. <<https://nonmodern.hu/a-posztmodern-kiseretes/>>

számvetés *helyett* Marx istentelenségéről beszél, a modernitás átfogó kritikája *helyett* azzal ijesztget, hogy ha rosszak leszünk, elvisz minket Derrida. Ezen a szemléleten túl kell lépnünk, különben nem kerülhetjük el a szellemi eltompulást.

Álljon itt néhány sor arról, hogy pontosan mit kell elkerülnünk. Szimptomatikus ugyanis, ahogy az angolszász kultúrkritika egyik legkifinomultabb képviselője, Roger Scruton ír az újbaldalról: a Horkheimer–Adorno-szerzőpárost csalhatatlan érzékkel éppen azért támadja, amiért dicséretet érdemelne: hogy a csereérték által uralt burzsoá-liberális világrend kritikáját kiterjesztették a felvilágosodás egészére. Érdekes módon nem csak ez érinti érzékenyen Scrutont, hanem az instrumentális ész bírálata is, ezért némi túlzással Habermas munkásságának ezt az egyetlen elfogadható elemét veszi célba. Ellenben Habermas felvilágosodással szembeni megfeleléskényszerét egy pillanatra sem említi, ezt nem problematizálja, hiszen ő is hasonló cipőben jár.¹² Ez a kínos mellébeszélés rámutat az angolszász kultúrkritika terméketlenségére és arra, hogy valójában nem más, mint a modernitás „liberális-konzervatív” apológiája a „posztmodern” kritikával szemben. Amikor Scruton a 19. századi „burzsoá normalitás” védelmére kel, lehull az álarc az angolszász kultúrkritikáról – ezt csak az nem látja, aki nem akarja.

A MODERNSÉG FELBOMLÁSA

Sartre nem volt posztmodern gondolkodó, épp a modernitás és a progresszív vonalvezetés folytatására tett kísérletet, amikor egzisztencializmusát a humanizmus egy sajátos felfogásához kötötte. De a nyomában járók között már akadnak hamisítatlan posztmodern alakok. Egyik titkára a 68-as nemzedék meghatározó alakja, Benny Lévy, aki Maótól eljutott Mózesig, *A tőkétől* a Talmudig. Számára a posztmodern kísérlet a visszatérés gondolatában (*la pensée du Retour*) végződött. Sartre másik titkára, Jean Cau hasonlóan érdekes utat tett meg az ateista egzisztencializmus boszorkánykonyhájától Alain de Benoist újjobboldali szellemi műhelyéig, ahol egy újpogány napkultusz híveként fejezte be pályafutását. A szó köznapi értelmében ennél posztmodernebb életutat nehéz elképzelni.

Hazánkban a posztmodern leglelkesebb képviselői és terjesztői a kulturális jobboldalon találhatóak: a Szent Korona tudatcsápiáiról és mitikus történelemről értekező szemfényvesztők hitelesebben mutatják fel a dekonstrukciót és az *anything goes* módszertani elvét, mint bármelyik nyelvfilozófus, kritikai geográfus, esztéta vagy *genderszakértő*. Nem szabad, hogy lenyűgözzön minket a szellemi gyengeségnek ez a kavalkádja. A posztmodern erényei és hibái ugyanarra az okra vezethető vissza: egy immungyenge, elbizonytalanodott és felbomló modernséggel állunk szemben. A felbomlás persze mindig teret ad az atavizmusoknak és torzulásoknak. Nem is ez a fő probléma. A fő probléma, amiről ez a cikk szól, az az, hogy a kulturális jobboldal téves választ ad a posztmodern kihívásra, és az angolszász kultúrkritika átvételén túl érdemben nem mer hozzányúl ni ehhez a témához. Ahhoz, hogy a posztmodernt bármilyen értelmes kritikának alávethessük, mindenekelőtt meg kell szabadulnunk az angolszász kultúrkritikától, mert lehet, hogy a kulturális baloldalt a posztmodern teszi gyengeelméjűvé, de a jobboldalt egészen biztosan az a *made in the USA* intellektuális kényelem, amit a posztmodernellenesség jelent.

Zavarjuk meg a jelenleg uralkodó kultúraellenes konszenzust, s gondoljuk újra a posztmodernt, de ezúttal a másik irányból: Nietzsche, Heidegger és Pannwitz felől, a romantika és az ellenfelvilágosodás oldaláról. Mérjük fel a modernitással szemben felvett kritikai pozíciójának őszinte intencióit és mérhetetlenül korrupt voltát is. Végül így fogjuk látni gyengeségének valódi okait, és így értjük meg, mi a posztmodern valódi haszna és kára. Aki előtt ilyen perspektíva áll és mégis megelepszik az angolszász kultúrkritikával, azt egy óceán választja el Európa géniuszától. ■

12 Roger SCRUTON: *Futóbolondok, csalók, agitátorok. Az újbaldal gondolkodói*. ford. BETLEN János, Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Alapítvány, Bp. 2019. 228., 239–254.